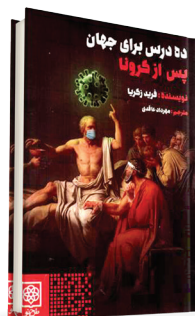

معرفی کتاب

۱۰ درس برای جهان پس از کرونا

نویسنده: فرید ذکر یا

مترجم: مهرداد عاقد

ناشر: طرح نو

فرید ز کر یا، خبرنگار و تحلیلگری است که در عرصه تحلیل سیاستگذاری خارجی آمریکا فردی شناخته شده است. وی زاده هندوستان است و تحصیلات خود را در آمریکا گذرانده است. او دارای کتب و مقالات متعددی است. کتاب‌هایی از او قبلاً به فارسی ترجمه و چاپ شده است.

در این کتاب ز کر یا سعی می‌کند از تأثیرات کرونا در زمینه‌های مختلف و درس‌هایی که از این همه‌گیری می‌توان گرفت سخن بگوید. در مقدمه که عنوان اثر پروانه‌ای دارد، می‌گوید «موضوع اصلی این کتاب شیوع کرونا نیست، بلکه موضوع مورد نظر ماجهانی است که در نتیجه شیوع ویروس، و از آن مهم‌تر، واکنش ما به آن، در حال به وجود آمدن است؛ واکنشی که می‌تواند به صورت ترس، انکسای سازش باشد.» او تأکید می‌کند که ما در حال یک «گذار تاریخی» هستیم. در مقابل نظراتی که می‌گویند کرونا نقطه عطفی در تاریخ مدرن خواهد بود و روند تاریخ را دگرگون می‌کند و نظراتی که آن را پدیده‌ای گذرا (پس از کشف واکسن و حل مسأله) می‌دانند، او بر آن است که این همه‌گیری باعث «تسریع تاریخ» می‌شود. در مقدمه ۱۵ صفحه‌ای کتاب، تگای کوتاه به تاریخ برخی همه‌گیری‌ها، از جمله طاعون خیارکی (در قرن ۱۴ میلادی)، ابله (در قرن ۱۶)، آنفولانزای اسپانیایی (در اوایل قرن ۲۰) و ویروس‌های دوران اخیر مانند سارس، آنفولانزای خوک و ابولا اشاره می‌کند. او از هشدار بیل گیتس در سال ۲۰۱۷ می‌گوید که پیش‌بینی یک همه‌گیری جهانی در طی ۱۰ تا ۱۵ سال آینده را کرده بود. به باور نویسنده کتاب سه بحران تاکنون بر دنیای قرن ۲۱ به عنوان پایدارترین بحران‌ها به وجود آمده‌اند: حملات ۱۱ سپتامبر، بحران مالی سال ۲۰۰۸ و همه‌گیری ویروس کرونا. هر کدام از این سه بحران از یک اتفاق کوچک آغاز شده‌اند و او این مسأله را مثالی از اثر پروانه‌ای به شمار می‌آورد.

کتابخانه مرکزی سازمان تأمین اجتماعی به منظور کاربردی کردن و توسعه دانش تخصصی در حوزه رفاه و تأمین اجتماعی، معرفی منابع جدید اعم از کتب، طرح‌های پژوهشی، معرفی پایان‌نامه و رساله‌های جدید و مرتبط را در دستور کار خود دارد. علاقمندان به تهیه این کتاب می‌توانند جهت مطالعه و امانت گرفتن این کتاب با تلفن ۶۶۵۷۰۱۳۷ داخلی ۲۰۱ کتابخانه مرکزی سازمان تأمین اجتماعی تماس بگیرند.

مهناز علی جانی
کارشناس ارشد و مسئول
کتابخانه مرکزی سازمان

گفت‌وگو با محمدرضا حمیدی، هنرمند نقاش پیشکسوت قهوه‌خانه‌ای

مذهب، ریشه دیوارنگاره‌های قهوه‌خانه‌ای است

در بین انواع سبک‌ها و شاخه‌های مختلف هنر نقاشی مانند رئالیسم، امپرسیونیسم، کوبیسم و... در کشور ماسیکی از هنر نقاشی از دیرباز وجود داشته و کماکان دارد که به سبک نقاشی «قهوه‌خانه‌ای» معروف است. به اذعان کارشناسان، نقاشی قهوه‌خانه‌ای به نوعی برگرفته از سبک «امپرسیونیسم» است. در واقع می‌توان گفت، نقاشی قهوه‌خانه‌ای، نوع و سبکی از هنر نقاشی است که بر اساس آن، هنرمند نقاش با توجه به اعتقادات، روحیات و برداشت ذهنی خود از آن رویدادها و واقعی که او به عنوان سوژه اصلی از آنها در خلق اثر هنری خود استفاده می‌کند که در هنر نقاشی، این قالب در سبک امپرسیونیسم می‌گنجد؛ یعنی برداشت آزاد و خلق اثر در ذهن هنرمند و سپس بر روی بوم بردن آن است که هنرمند در خلق اثر هنری خود از آن استفاده می‌کند. با ورود سینما به ایران و با افول پرده‌خوانی در کشورمان، نقاشی قهوه‌خانه‌ای نیز کم‌کم از رونق افتاد و مافقط در برخی نمایشگاه‌ها، شاهد آثاری در این سبک هنری از نقاشان هستیم که هر روز نیز از تعداد آنان کاسته می‌شود. در این شماره از آتیه‌نو، پای صحبت‌های «محمدرضا حمیدی» از هنرمندان پیشکسوت و با سابقه هنر نقاشی قهوه‌خانه‌ای در کشورمان نشستیم تا درباره این هنر برایمان سخن بگوید. تابلوی «قهوه‌خانه سنتی» او به عنوان یک کار بر جسته از این سبک در سال ۷۶ در کتاب موزه‌های معاصر چاپ شد و چند اثر دیگر از کارهای شاخص من در گردهمایی ۱۵ تن از استادان این سبک در فرهنگسرای نیاوران در سال ۸۴ به همت «جواد عقیلی» در کتاب «سوت دلان نقاش» چاپ شده است. همچنین تابلوی «هفت‌خوان رستم» را به سفارش سازمان میراث فرهنگی در سال ۸۴ برای این موزه کشیده است. تابلوی «سلسله‌الذهب»، «دعای باران» و «عصر عاشورا» از دیگر کارهای شاخص اوست.

گفت‌وگو

می‌کند. به خاطر دارم در اوایل انقلاب، برخی هنرمندان چهره امام خمینی (ره) را به عنوان درهم شکسته‌نماد طاقت و فردی که نظام ظلم و جور و طاغوت را در هم می‌شکنند در برابر شاه که نماد ظلم و جور بود را دستمایه خلق آثار هنری خود قرار داده بودند که در دوره خود تأثیر بسیار زیادی بر مخاطبان خود بر جای گذاشت. اینجاست که نقش هنرمند و تأثیر آثار او بر جامعه بر همگان مشخص می‌شود. در مورد انتخاب و به کارگیری مضامینی دیگر اجتماعی در خلق آثار هنری مانند کارگران که شما به آن اشاره کردید نیز باید گفت، بله می‌توان هر قشر را جامعه را به عنوان سوژه هنری انتخاب کرد، اما باید در سبک خاص خود قرار گیرد و هنرمند مخصوص به خود بر روی آن کار کند تا نتیجه مورد نظر به دست آید.

به عنوان آخرین سؤال، شما وضعیت هنر نقاشی قهوه‌خانه‌ای در کشور را چگونه می‌بینید و چه آینده‌ای برای این هنر متصور هستید؟

متأسفانه وضعیت این هنر در کشور، چشم‌انداز مطلوبی را در جلوی چشمان ما پدیدار نمی‌سازد و آینده چندان درخشانی را نمی‌توان برای آن متصور بود. در حال حاضر فقط افراد خاصی خواهان این سبک از نقاشی هستند و اینگونه نقاشی را سفارش می‌دهند و بیشتر تابلوهای سبک قهوه‌خانه‌ای به دیوار موزه‌های معاصر خلاصه می‌شود. همچنین در عصر حاضر نحوه زندگی ما نسبت به گذشته تغییرات زیادی کرده و ساختمان‌های امروزی و مدرن دیگر جایی برای اینگونه نقاشی‌های ندارند؛ مگر افرادی به عنوان مجموعه‌دار خواهان جمع‌آوری این آثار باشند. این موارد را مادر برخی هنرهای مشاهده‌می‌کنیم و فقط مختص به هنر نقاشی قهوه‌خانه‌ای نیست. همان‌طور که دیگر امروز از نقالی و پرده‌خوانی و هنرمندان آن اثری باقی نمانده است و آنان به دست فراموشی سپرده شده‌اند. فرزندان امروز ما از این هنرها کمترین اطلاعی ندارند و به سینما و تماشای فیلم؛ آن هم نه در سالن‌های سینما بلکه در اتاق‌های کم‌عرض خود پناه برده‌اند. مدرنیته نه تنها در کشور ما بلکه در بسیاری از کشورها تأثیر خود را بر جای گذاشته و مردم نیز همراه با مد روز پیش می‌روند، اما این موضوع نباید باعث شود تماماً هنر پیشینیان خود که برای حفظ و اشاعه آن، تلاش فراوانی متقبل شدند تا امروز به دست ما برسد، غافل شویم. این در حالی است که این سبک از نقاشی هنوز مخاطبان خاص خود را دارد و باید به دلیل ارتباط نزدیک این سبک از نقاشی با اعتقادات مردم، برای گسترش و حفظ آن، تلاش بیشتری صورت گیرد و این کار را من به عنوان هنرمند پیشکسوت با دست خالی و بدون هیچگونه حمایتی نمی‌توانم انجام دهم. این موضوع نیاز به یاری و همت همه مسئولان؛ به‌ویژه مسئولان و متولیان امور فرهنگی کشور دارد.

برخوردار است و بیننده را تحت تأثیر فراوان و فوق‌العاده‌ای قرار می‌دهد و او با خالق اثر یک حالت همذات‌پنداری برقرار می‌سازد. این حالت به‌ویژه در آثاری که هنرمند نقاش، رویداد واقعه عاشورا و حماسه امام حسین (ع) را دستمایه خلق اثر خود قرار داده، به وضوح مشاهده می‌شود که تأثیر عاطفی و روحی زیادی، هم بر خالق اثر و هم بر بیننده اثر بر جای می‌گذارد.

شما به عنوان یک هنرمند نقاش، هنگامی که در حال به تصویر کشیدن یک تابلو در مورد واقعه کربلا و یا سایر رویدادهای مذهبی هستید، چه حسی و حالی را تجربه می‌کنید؟

خب واقعا وصف این حالت و به زبان آوردن آن برای یک نقاش، کار بسیار دشواری است؛ اما خود اثر خلق شده توسط نقاش، زبان گویای او از رویدادی است که او با صرف وقت و دقت فراوان در قالبی کوچک و با رنگ‌های متنوع و نوع و زاویه‌ای خاص، آن را به تصویر کشیده است. او خود را در آن واقعه می‌بیند؛ با آن حماسه‌ها و رشادت‌ها و از خودگذشتگی‌ها و با آن ارتباط برقرار می‌سازد. نقاش با اثر خود، دیگران را در نوع نگاه و بیان احساسات و به تصویر کشیدن و به روی بوم بردن آن با بیننده شریک می‌شود و آن را به اشتراک می‌گذارد. نمی‌توان تأثیر مذهب و اعتقادات را در هنر نقاشی قهوه‌خانه‌ای نادیده گرفت و همچنین سایر رویدادهای ملی و حماسی را. در کشورهای دیگر نیز هنرمندانی خاص خالق آثار مذهبی هستند؛ به این دلیل که روحیات این هنرمندان نسبت به سایر هنرمندان متفاوت است و آنان اعتقادات مذهبی محکم‌تری نسبت به دیگران دارند. در کل، هنر نقاشی یعنی به تصویر کشیدن نوع احساسات و بیان آن با زبان رنگ و روغن بر بوم نقاشی؛ حال هر کس بنا به برداشت خود، می‌تواند به حس و حال هنرمند و محیط پیرامون او پی ببرد. در این بین، وقایعی که در آن، اوج احساسات، فداکاری و از خودگذشتگی و مظلومیت دیده می‌شود، مانند حماسه عاشورا، همواره نه‌فقط در هنر نقاشی قهوه‌خانه‌ای بلکه در سایر هنرها و رشته‌های هنری مانند سینما، تئاتر، شعر، موسیقی، خطاطی و... نیز دستمایه خلق آثار هنری هنرمندان قرار گرفته است.

به نظر شما آیا می‌توان برخی مضامین اجتماعی دیگر مانند کار و کارگری را در این قالب هنری به تصویر کشید؟

ببینید هنر، هیچ مرزی نمی‌شناسد و هر هنرمندی در انتخاب و به تصویر کشیدن سوژه و ایده‌های هنری خود، کاملاً آزاد است و هیچ حدومرزی در این بین برای او مطرح نیست، اما همان‌طور که اشاره کردیم، هر هنرمندی فقط رشته‌ای مخصوص به خود را که در آن آموزش دیده، دنبال

انقلابی در عرصه هنر و صنعت در کشور بودیم که ثمره آن با انقلاب مشروطه در ایران به بار نشست. در هنر نقاشی نیز می‌توان به استاد «کمال‌الملک» اشاره کرد که انقلابی را در این هنر و تلفیق آن با سبک‌های سنتی و داخلی با انواع سبک‌های اروپایی به وجود آورد و در این بین شاگردان بسیاری داشت که هر کدام بعدها خالق سبک‌های جدیدی در نقاشی ایران بودند.

برای خلق یک اثر هنری در این سبک، تم و زمینه خلق یک شخصیت و یا یک رویداد در ذهن نقاش قهوه‌خانه‌ای چگونه شکل می‌گیرد؟

ببینید تم و خمیرمایه اصلی در ذهن نقاش در این شاخه هنری در ابتدا در این سبک معمولاً از سه تم و زمینه اصلی تشکیل می‌شود که شامل رویدادهای مهم مذهبی و اعتقادی؛ به‌ویژه رویدادهایی که تأثیر فوق‌العاده زیاد احساسی بر مخاطب بر جای می‌گذارند و نه هر رویدادی است که در خلق آثار قهوه‌خانه‌ای در رأس همه قرار دارند، اشعار و داستان‌های حماسی و اسطوره‌ای شاهنامه و همچنین آداب و رسوم و رویدادهای تازه به وقوع پیوسته و مهم نیز از دیگر مواردی است که برای این سبک هنری مناسب تشخیص داده می‌شوند و از دیرباز همواره مورد استفاده هنرمندان نقاش قهوه‌خانه‌ای بوده و به کار رفته‌اند. این سه سوژه اصلی همواره در به تصویر کشیدن نقاشی قهوه‌خانه‌ای مورد توجه هنرمندان نقاش قرار گرفته و کماکان نیز می‌گیرد؛ به این دلیل که برای نقاشی قهوه‌خانه‌ای بسیار مناسب تشخیص داده می‌شوند. البته این موضوع به این معنا نیست که این هنر فقط در این سه قالب می‌گنجد بلکه هنرمند در انتخاب سوژه‌های هنری خود آزاد است، اما از دیرباز این سه شاخه مهم مورد استفاده هنرمندان نقاش قهوه‌خانه‌ای بوده است.

تفاوت این سبک با سایر سبک‌ها در هنر نقاشی در چیست؟

در سایر سبک‌های هنر نقاشی، معمولاً مذهب و اعتقادات و با رویدادهای مذهبی، چندان دستمایه و سوژه اصلی هنرمندان نقاش قرار نمی‌گیرد و هنرمندان نقاش در انتخاب سوژه‌های خود کاملاً آزاد هستند؛ از همه مهم‌تر، هنرمند نقاشی نیز در سبکی مخصوص به خود کار می‌کند. توجه داشته باشید که هنر نقاشی دارای سبک‌های مختلفی است که نمی‌توان مضامینی مانند اعتقادات را داخل برخی از سبک‌های آن برد و بر پایه آن کار را ارائه داد. به هر حال، تم اصلی هنر نقاشی قهوه‌خانه‌ای نسبت به دیگر شاخه‌ها و سبک‌های مختلف هنر نقاشی، محدود است. اما با توجه به تأثیر فراوانی که این تم به دلیل ماهیت مذهبی خود بر بیننده اثر بر جای می‌گذارد، نسبت به سایر سبک‌های هنری در هنر نقاشی از اهمیت زیادی

تاریخ آغاز سبک هنر نقاشی قهوه‌خانه‌ای در کشورمان به چه زمانی بازمی‌گردد؟

به نظر می‌رسد، باید تاریخ پیدایش هنر نقاشی قهوه‌خانه‌ای را با آغاز پرده‌خوانی و نقالی در ایران، همزمان دانست که به قبل از احداث قهوه‌خانه‌ها و همچنین چاپخانه‌ها در کشورمان بازمی‌گردد. به این صورت که نقال از روی پرده‌ای که منقش به تصاویری مربوط واقعه‌ای بود در تماشاگر حالتی را پدید می‌آورد که گویی این واقعه هم‌اینگ و به صورت زنده و در جلوی چشمان او در حال رخ دادن است و او از تماشای آن بسیار لذت می‌برد. البته نقالان در ابتدا، جا و مکان مشخصی برای نقالی خود نداشتند و در فضای باز به اجرا می‌پرداختند و مدام از این شهر به آن شهر در سفر بودند. اما بعدها با به وجود آمدن اماکنی مانند چاپخانه‌ها و سپس قهوه‌خانه‌ها که به نوعی مرکز تجمع مردم برای صرف چای و یا کشیدن قلیان به شمار می‌آمد و از همه مهم‌تر، مسقف بودن این اماکن، کم‌کم پای نقالان با این اماکن باز شد و از این تاریخ به بعد، نقالان جا و مکانی مشخص برای خود یافتند و مردم و علاقه‌مندان که بیشتر از قشرب و طبقه پایین جامعه بودند، برای سرگرم کردن خود و گذراندن اوقاتی خوش، پسای پرده‌خوانی نقالان می‌نشستند. اینجا بود که هنر نقاشی قهوه‌خانه‌ای نیز به دنبال نقال که مکان ثابتی برای خود یافته بود، جانی دوباره گرفت و هنرمندان نقاش، سفارشات جدیدی را از نقالان در مورد سوژه‌های مختلف دریافت می‌کردند.

پس به این ترتیب می‌توان گفت که این شاخه از هنر نقاشی، سابقه چندانی در کشورمان ندارد.

بله درست است. سابقه هنر نقاشی قهوه‌خانه‌ای در ایران چندان زیاد نیست. اما ذکر این نکته نیز در اینجا ضروری است که هنرمندان نقاش قهوه‌خانه‌ای و پرده‌خوانی، آموزش تحصیلات و مکتبی ندیده بودند که حالت رسمی و کلاسیک داشته باشد. آنان فقط با توجه به استعدادهای درونی و ذاتی خود و همچنین به تقلید از سایر نقاشان زمان و عصر خود و با قبل از خود، تابلو و یا پرده‌های خود را از مضامینی که در اختیار داشتند، نقاشی می‌کردند و به تصویر می‌کشیدند...

... و شکل و فرم رسمی و آکادمیک هنر نقاشی قهوه‌خانه‌ای در ایران به چه دوره‌ای بازمی‌گردد؟

به جرأت می‌توان گفت اصلاحات مرحوم میرزا تقی خان امیرکبیر و بنیان نهادن دارالفنون را باید سرآغاز تحصیلات آکادمیک، نه تنها در هنر نقاشی بلکه سایر هنرها، فنون و صنعت در ایران دانست. اعزام دانشجویان به خارج از کشور و تحصیل آنان و سپس بازگشت آنان به وطن و ترویج آموخته‌های خود در فرنگ نیز را نباید از نظر دور داشت که سرآغازی شد برای تحول در کشور که به دنبال آن ما شاهد

